

หมอจันทร์

โดย นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะธิ

กศน.อำเภอหางฉัตร

ในอดีต การดูแลสุขภาพของชนเมือง (ชาวเหนือ) นั้นจะใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพของตนเอง หากสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย ก็จะให้หมอเมือง (หมอสุมไพรพื้นบ้าน) รักษา โดยใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วย การใช้สมุนไพรเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จาก การสั่งสมความรู้ ภูมิปัญญา ล่องผิดหลงถูก ศึกษาจากปู่ป้า (ตำรา) ล้านนาโบราณ ตลอดจนการลงมือปฏิบัติจริงในการรักษาผู้ป่วย นอกจากนี้หมอเมืองยังได้ใช้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลัง วิธีการรักษา ผสมผสานกับความเชื่อ ความศรัทธา และพิธีกรรมของแต่ละคน นอกจากการใช้ยาสมุนไพร ยังใช้คาถา พิธีกรรมรักษาผู้ป่วย เป็นการรักษาทางกายและทางใจด้วย เป็นการผูกโยงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนการรู้จักใช้ทรัพยากรสมุนไพรในท้องถิ่น เช่น ขมิ้น ส้มป่อย คอกคำฝอย กำสามปีก และพืชสมุนไพร อื่น ๆ ตามตำราที่สืบทอดมาจากครู หลายชั่วอายุคน นอกจากนี้หมอเมืองบางคนได้บวชเป็นพระสงฆ์ ได้ศึกษาหาความรู้ความสามารถในการรักษาโรคจากพระสงฆ์ เมื่อสึกออกมาจึงใช้ความรู้ดังกล่าวในการนำมารักษาโรค

การรักษาของหมอเมืองมี 4 แนวทางคือ 1) การรักษาด้วยพิธีกรรม (พิธีกรรมบำบัด) 2) การรักษาทางกาย (กายบำบัด) 3) การรักษาทางยา (สมุนไพรบำบัด) และ 4) การรักษาด้วยอาหารการกิน (อาหารบำบัด) จะรักษาด้วยวิธีไหนขึ้นอยู่กับอาการของโรค รวมทั้งการผสมผสานวิธีการรักษาทั้ง 4 แนวทางเข้าด้วยกันก็ได้

การรักษาของหมอเมืองสอดคล้องเป็นหนึ่งในวิถีชีวิตของคนเมือง เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุคแห่งการพัฒนา การแพทย์แผนตะวันตกจึงเข้ามาแทนวิธีการรักษาแบบดั้งเดิม ทำให้บทบาทของหมอเมืองลดน้อยลงไป แต่ในปัจจุบันนี้เกิดวิกฤตการณ์การเจ็บป่วยจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ไขมัน ความดัน เบาหวาน และโรคติดต่อจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ที่แพร่ระบาดหนักไปทั่วโลก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เกิดกระแสการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์ทางเลือก การใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพของตนเอง ส่งผลให้คนรักสุขภาพหันมาเปิดใจให้การแพทย์ทางเลือก หรือการแพทย์แผนโบราณมากยิ่งขึ้น

หมोजันท์ หรือนายสวัสดิ์ คุณชุมภู เป็นหมอสุมุนไพรพื้นบ้าน หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “หมอเมือง” เป็นแพทย์ทางเลือก และแพทย์แผนโบราณ เป็นหมอที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ซึ่งหมोजันท์นั้น พื้นเพเป็นคนทำฉัตรอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 148 หมู่ที่ 9 บ้านปางปง-ปางทราย ตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากอำเภอห้างฉัตรประมาณ 20 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากจังหวัดลำปางประมาณ 40 กิโลเมตร ในอดีตนั้นหมู่บ้านของหมोजันท์อยู่ในป่าบนดอยขุนตาล การคมนาคมไม่สะดวก การที่จะเข้ามาในหมู่บ้านสามารถเข้าได้ทางเดียวเท่านั้นคือทางรถไฟ เมื่อประชาชนในหมู่บ้านเจ็บป่วยก็รักษาด้วยสมุนไพร พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ของหมोजันท์ จึงนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษา ลองผิดลองถูก จนมีองค์ความรู้ในเรื่องการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และได้สืบทอดความรู้ในเรื่องการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคให้แก่ลูกหลานจนถึงปัจจุบัน โดยหมोजันท์ เป็นผู้สืบทอดการใช้สมุนไพรนี้ หมोजันท์ได้นำสมุนไพรมารักษาอาการเจ็บป่วยให้กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยไม่เรียกเก็บค่ารักษา เป็นการเกื้อกูล ดูแลเพื่อนบ้าน ญาติมิตร แต่เมื่อผู้ป่วยได้รับการรักษาแล้ว ก็จะระลึกถึงบุญคุณของท่าน ที่ให้ความเมตตาการรักษาอาการป่วย ก็จะจัดเตรียมดอกไม้ ธูปเทียน สิ่งของที่เป็นมงคล มาไหว้เคารพ (คำหัว) ในช่วงเทศกาลปีใหม่เมือง (สงกรานต์)

หมोजันท์ เป็นหมอเมืองที่มีความเชื่อ มีความศรัทธาเกี่ยวกับคน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และจิตใจ โดยเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดจากความไม่สมดุลของธาตุต่าง ๆ ในร่างกาย เช่น ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หมोजันท์จะเลือกใช้สมุนไพรให้ตรงกับโรคซึ่งเป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน อย่างชาญฉลาด หรือที่ใช้การรักษาแบบหมอแะมะ คือหมอที่รักษาโรคโดยการดูสภาพคนไข้ โดยคนไข้ต้องมาพบหมोजันท์ด้วยตัวเอง หมोजันท์จะดูสภาพร่างกายของคนไข้ว่าป่วยเป็นโรคอะไร สภาพร่างกายเป็นอย่างไร ธาตุอะไร ต้องใช้ตัวอย่างไหนในการรักษาถึงจะได้ผลดีต่อร่างกาย และอาการเจ็บป่วย

หมोजันท์ (นายสวัสดิ์ คุณชุมภู) หมอสุมุนไพรพื้นบ้าน ภาพโดย : นางสาวสร้อยสุวรรณ เตชะชิ

คลิปวีดิทัศน์ประวัติความเป็นมาของหมोजันท์
ผลิตโดย : นางสาวสร้อยสุวรรณ เตชะชิ

เมื่อปี 2536 ภรรยาของหมอจันทร์ป่วยเป็นโรคมะเร็ง หมอจันทร์รักษาภรรยาของตนเอง โดยให้ทานยาสมุนไพรที่ตนได้คิดค้นขึ้นมา ซึ่งมีสรรพคุณในการทำลายเซลล์มะเร็ง ทำให้อาการที่เป็นมะเร็งนั้นหายไป ในระหว่างที่หมอจันทร์รักษาภรรยาที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งนั้น ก็ได้ทำงานวิจัยควบคู่ไปด้วย โดยได้รับทุนจาก สกว.ลำปาง ร่วมกับสาธารณสุขอำเภอ ข้าราชการรักษาโรคมะเร็งของหมอจันทร์ได้รับความสนใจจากประชาชนจำนวนมาก มีการเผยแพร่ข้อมูลในหลายช่องทาง เช่น สัมภาษณ์ออกทางรายการวิทยุของจังหวัดลำปาง โดยคุณลัดดา กันชาติ นักจัดรายการวิทยุ ได้มาสัมภาษณ์หมอจันทร์ถึงผลงานวิจัย ทำให้มีเป็นที่รู้จักแพร่หลาย และมีผู้ป่วยมารักษาอาการเจ็บป่วยมากขึ้น

นอกจากนี้ หมอจันทร์ยังเป็นผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพร หมอจันทร์จะคิดค้นทำยาสมุนไพรประเภทต่าง ๆ ดังนี้ ยาหม้อ (ยาต้ม) ในรักษาโรคมะเร็ง เบาหวาน ความดัน ไขมันในเลือด โรคเก๊าท์ ยาฝน ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันโพล น้ำมันเขียว ยาหม่อง ฯลฯ โดยหมอจันทร์จะเป็นผู้ปรุงยาด้วยตัวเอง สมุนไพรที่หมอจันทร์นำมาใช้ในการปรุงยา เป็นสมุนไพรที่หมอจันทร์ไปเก็บด้วยตนเองในป่าดอยขุนตาล เช่น รวงแดง ปะมา (มะมา) ฮ่อสะพายควาย เลือดไ้ (ละลายลิ้มเลือด) และสมุนไพรบางชนิดปลูกเองที่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับป่าดอยขุนตาล ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพ

สมุนไพรสด และสมุนไพรตากแห้ง
ภาพโดย : นางสาวอัยสุวรรณ เตชะจิ

การทำยาของหมอจันทร์เริ่มจากการนำสมุนไพรมาหั่น หรือตัดเป็นท่อน ๆ แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง เมื่อสมุนไพรแห้งแล้วดีแล้ว จะนำไปใส่ถุงแยกเป็นชนิด ๆ เก็บไว้ในโรงเก็บยาสมุนไพร เมื่อจะปรุงยาก็นำยาสมุนไพรแต่ละชนิดมาผสมกันตามสรรพคุณในการรักษาโรค นอกจากนี้หมอจันทร์ยังได้นำยาสมุนไพรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อนำมารักษาโรคให้คนไข้ด้วย

มีดหมอ

ภาพโดย : นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะเชติ

พระพุทธรูป สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชา

ภาพโดย : นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะเชติ

ก่อนที่หมอจันทรจะรักษาโรค หมอจันทรจะทำพิธีไหว้ครู หรือพิธีบูชาครู ในพิธีจะมีสิ่งที่ตนเคารพนับถือคือมีดหมอ และปี่ยาตำรายาโบราณ ซึ่งการทำพิธีบูชาครู จะทำการยกขันตั้ง (ไหว้ครู) หรือขันห้า ประกอบด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และเมื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเสร็จแล้ว จะมีพิธีขอสู่มาคู โดยผู้ป่วยจะต้องนำเครื่องบูชาครูตามฐานะของตนมาทำพิธีขอสู่มาคู อันยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

หมอจันทรจะมีคติประจำใจที่ว่า “เป็นหมอรักษา ต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักษาทุกคน รักษาทุกคน” นอกจากเป็นหมอเมืองแล้ว หมอจันทร ยังเป็นผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีองค์ความรู้ในเรื่องสมุนไพร สามารถนำความรู้ในเรื่องสมุนไพรมาถ่ายทอดให้กับประชาชนคนรุ่นหลังอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะการเป็นวิทยากรให้ความรู้ในการอบรมให้ความรู้ในเรื่องการใช้สมุนไพรพื้นบ้านกับการดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน การสอนในเรื่องการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร เช่น การทำลูกประคบ การทำยาหม้อ การทำยาฝน การทำน้ำมันไพร การทำแคบซูลฟ้าทะลายโจร ซึ่งหมอจันทรจะสอนขั้นตอนวิธีการทำ และสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด ทั้งวิธีใช้ และวิธีกิน หมอจันทรจะไม่หวงความรู้ ทำให้องค์ความรู้ในเรื่องสมุนไพรได้แพร่หลายสืบสานส่งต่อลูกหลานประชาชนทั่วไปได้

การเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้ ภาพโดย : นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะเชติ

ในปีพ.ศ.2551 สาธารณสุขจังหวัดลำปาง ได้แต่งตั้งให้หมोजันท์เป็น “ครูภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสมุนไพร” โดยแต่งตั้งให้หมोजันท์เป็นกรรมการของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง และอนุญาตให้หมोजันท์เปิดรักษาคนที่เจ็บป่วยทั่วไปได้ และในปีนี้หมोजันท์ได้เผยแพร่ข้อมูลการรักษาด้วยสมุนไพรมาถ่ายทอดรายการโดยคุณจรัส เช่นนิล และนำข้อมูลในเรื่องการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อว่า “คุ้มภัยโรค 2” อีกทั้งยังมีการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา จึงทำให้หมोजันท์เป็นที่ยอมรับและยกย่องให้เป็น “ครูภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา จังหวัดลำปาง”

หมोजันท์เป็นหมอเมืองที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรค เป็นหมอพื้นบ้านที่ยังคงสืบทอดรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่าของสังคมไทยที่รักษาโรคแบบดั้งเดิม และยังคงความเป็นชาวล้านนาในเรื่องพิธีกรรม การเคารพบูชาครู การสู่มาครู คงไว้ซึ่งวิถีป่าเก่าสมควรอนุรักษ์รักษาสืบทอด ไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา เราซึ่งผู้เป็นคนรุ่นใหม่ เป็นลูกเป็นหลานมีความคิดเห็น หรือแนวคิดที่จะคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น “หมอสมุนไพร” ให้คงอยู่ไม่ให้สูญหายไปได้อย่างไร

ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร

ภาพโดย : นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะธิตี

การเรียนรู้ในเรื่องการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร

ภาพโดย : นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะธิตี

อ้างอิง

นายสวัสดิ์ คุณชมภู (หมอสมุนไพรพื้นบ้าน). สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2565.

มิวเซียมไทยแลนด์. หมอเมือง ภูมิปัญญาล้านนา รักษาโรค. สืบค้นจาก.

<https://www.museumthailand.com/th/980/storytelling/หมอเมือง/>

การศึกษาความรู้พื้นบ้านของหมอเมืองเกี่ยวกับสมุนไพรและสิ่งแวดล้อม / อินใจ วงศ์รัตนเสถียร.

สืบค้นจาก <http://search.lib.cmu.ac.th/search/?searchtype=&searcharg=b1286229>

ข้อมูลเนื้อหา โดยนายสวัสดิ์ คุณชมภู

เรียบเรียงเนื้อหาโดย นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะธิตี

ภาพถ่าย/ภาพประกอบ โดย นางสาวร้อยสุวรรณ เตชะธิตี